

Igor Marko Gligorić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

igligoric@ffzg.unizg.hr

Pristup(i) *malim riječima* u hrvatskome jeziku kao inojezičnome

U radu se pristupa problemu malih riječi iz lingvističke i glotodidaktičke perspektive. U tome se smislu u određenju malih riječi prepoznaje njihovo veće ili manje podudaranje s određenjima riječi kojima se može pripisati svojstvo suznačnosti. Ipak, naglasak je u radu na uzvicima, veznicima i česticama kao više ili manje prototipno suznačnim riječima, manje na prijedlozima, zamjenicama ili primjerice suznačnim glagolima koji se dovode u vezu i s drugim kategorijama (npr. padežom, predikatom ili govornim činom). Navedene se kategorije malih riječi analiziraju i u udžbenicima za nastavu hrvatskoga jezika kao inoga. Analiziraju se uporabe, moguća različita značenja, načelno govoreći, (morfo)sintaktičko-semantički status malih riječi i u kontekstu inojezičnoga hrvatskoga. Posebna se pozornost usmjerava na ulogu i značaj malih riječi u pragmatičkoj (općenito govoreći, i komunikacijskoj) kompetenciji neizvornih govornika. Pritom se misli na modifikatorsku i ekspresivnu ulogu analiziranih malih riječi na razumijevanje poruke. Analiza zastupljenosti i načina obrade malih riječi u udžbenicima/priručnicima za učenje hrvatskoga jezika za neizvorne govornike pokazuje nužnost povećanja sadržaja koji se odnose na male riječi.

Ključne riječi: male riječi, hrvatski jezik, morfologija, sintaksa, glotodidaktika

1. Koje su riječi *male* i zašto?

Različiti su pristupi primjetni pri govoru o klasama, razredima, vrstama riječi. Riječi se dijele prema različitim kriterijima, a općeprihvaćene podjele dominantno su dvojčane. Tako se kao razlozi njihova kategoriziranja uzimaju (ne)promjenjivost oblika, značenje, služba riječi u složenijim sintaktičkim, potencijal koji dijele riječi nekih sličnih morfosintaktičko-semantičkih obilježja u kontekstu primanja novih članova u svoju kategoriju. U naslovu apostrofirane *male riječi* sugeriraju da postoje i one koje su *velike*, glavne. Tako Jelaska (2010) – raščlanjujući različite dvojčane podjele riječi – progovara o riječima koje su promjenjive i nepromjenjive, samoznačne i suznačne, autosemantične i sinsemantične, riječi sa samostalnim i nesamostalnim značenjem, punoznačne i nepunoznačne, leksičke i gramatičke, sadržajne i funkcionalne/funkcijske (odnošajne, služne, pomoćne), otvorene i zatvorene, glavne (velike, veće, brojnije) i male (manje). O *malim* riječima u nas mnogo je pisao I. Pranjković (npr. 2016), od koga se i ovdje preuzima ta sintagma.

Razložno je upitati se i kakav je odnos među kategorijama nastalim primjenom spomenutih različitih kriterija, usmjeravajući pritom pozornost na moguće postojanje podudarnosti u vrstama riječi koje su okupljene u istu kategoriju primjenom pojedinoga kriterija pri razlikovanju. U tome smislu postoji svojevrsna podudarnost između promjenjivih, samoznačnih, autosemantičnih, riječi sa samostalnim značenjem, punoznačnih, leksičkih, sadržajnih, otvorenih i glavnih (većih, brojnijih) s jedne strane i s druge strane nepromjenjivih, suznačnih, sinsemantičnih, riječi s nesamostalnim značenjem, nepunoznačnih, gramatičkih, funkcionalnih/funkcijskih (odnošajnih, služnih, pomoćnih), zatvorenih i malih (manjih). To nedvojbeno vrijedi za hrvatske vrste riječi.¹ Ovdje će nas zanimati druga navedena skupina. Ne ulazeći u probleme pojedinačnih dvočanih podjela i samih naziva kategorija nastalih primjenom određenoga kriterija pri klasifikaciji (npr. jesu li leksičke riječi bez gramatike, a funkcijske riječi bez sadržaja i sl.), ovdje ćemo pod *malim* riječima smatrati priloge, prijedloge, uzvike, veznike i čestice (usp. Jelaska *ibid.*; Pranjković *ibid.*; Gligorić 2018). U radu će se tim riječima – ali ponajprije uzvicima, česticama i veznicima – posvetiti posebna pozornost te će se razmotriti njihova obrada (uglavnom) u udžbenicima hrvatskoga jezika kao inoga nakon lapidarnih određenja i problematiziranja tih određenja pojedine *male* vrsta. Naglasit će se uloga navedenih vrsta riječi u gradbi značenja, ostvarivanju toga značenja u konkretnome kontekstu te će se uočiti načelan manjak udžbeničkih sadržaja koji se bave uvježbavanjem uporabe spomenutih vrsta *malih* riječi; što je izravno povezano s pragmatičkom kompetencijom govornika.

Prilozi su uglavnom riječi koje se prilažu glagolima i izriču okolnosti vršenja glagolske radnje, a najčešće mogu imati službu priložnih oznaka, atributa (*hladnoća zimi, prvi red desno*), predikatnoga imena (*Tebi je lako.; Loše mi je.*)² (Silić i Pranjković 2007). Katkada se spominju i tzv. rečenični prilozi koji funkcioniraju na suprasintaktičkoj, tekstnoj razini (*štoviše, istina, međutim* i dr.) (*ibid.*, Gligorić 2013). Potonja se skupina priloga smatra i konektorima, vezničkim sredstvima na tekstnoj razini.

Iako je apostrofirani određeni paralelizam između nepromjenjivosti, suznačnosti, značenjske nesamostalnosti, funkcionalnosti, gramatičnosti, on za priloge vrijedi tek djelomično. U navedenim primjerima za priloge ne vrijedi ništa od navedenoga: *zimi, desno, lako, loše* samoznačne su riječi, značenjski su samostalne i samostalno

¹ Rečeno sigurno vrijedi i za ostale indoeuropske jezike, pri čemu treba imati na umu da u mnogima postoje vrste koje u hrvatskome jeziku i u hrvatskoj gramatikografiji tradicionalno ne izdvajamo kao posebnu kategoriju – primjerice članovi – odnosno one koje se u pojedinim stranim filologijama, o čemu postoje različita gledišta i u hrvatskoj filologiji, drukčije kategoriziraju – npr. ono što smatramo česticama, uzvicima, priložima pa i zamjenicama ili pridjevima; u romanskim će se jezicima dominantno govoriti o *posvojnim pridjevima* za riječi koje hrvatske gramatike unisono određuju kao *posvojne zamjenice*.

² Ovdje valja napomenuti da je upitno jesu li u naravi priloga identifikacija i(li) atribucija, što je rezervirano za predikatno ime, ili tu dolazi do opredmećivanja radnje (*To je tebi lako.*), zatim elipse subjekta, pa je riječ o pridjevu, ne prilogu kao dijelu predikata. (Više o predikatu v. Belaj i Tanacković Faletar 2017, Nazalević Čučević 2020).

zauzimaju rečeničnu službu. Nepromjenjivost priloga ovisi o tome smatramo li da imaju komparaciju ili nastaju uvijek iznova konverzijom pridjevnih oblika, a i kako određujemo samu komparaciju. S obzirom na to da komparaciju ovdje smatramo derivacijom te da se načelno možemo prikloniti tumačenju kvalitativnih priloga kao riječi nastalih od pridjeva, njihovu nepromjenjivost nećemo dalje propitivati. S druge strane među priloge se ubrajaju sasvim sigurno suznačne riječi čiji je značenje (gotovo) dokraja kontekstualno ovisno i(li) gramatičko: *kako, kada, gdje* i sl.

Druga vrsta određena kao *mala* jesu prijedlozi.³ Njima se kodira odnos među predmetima ili događajima. Tradicionalno se razlikuju neproizvedeni (nemotivirani; *u, na, od, zbog*) i proizvedeni (od imenica: *krajem, putem*; od glagola: *zahvaljujući, izuzevši*; prijedložno-padežni izrazi: *na osnovi, s obzirom na, u skladu*) (Silić i Pranjković 2007). Proizvedeni prijedlozi – dakle jedna gramatička riječ⁴ – nastali od prijedložno-padežnih izraza određuju se i kao složeni⁵ prijedlozi (*ibid.*, Vuković 2022).

Skicirani inventar prijedloga kao morfosintaktičko-semantičke klase jasno upućuje na raznolikost jezičnih jedinica koje okuplja. Iako se, čini se, može propitivati kako u jednu vrstu riječi ubrajamo *u* i *s obzirom na* – razumijevajući i uzimajući u obzir razlike u određenju riječi, prije svega pravopisne i gramatičke riječi – takvu je kategorizaciju moguće tumačiti gramatikalizacijom izraza koji se sastoji još uvijek od više pravopisnih riječi. U tome smislu takvu kategorizaciju vrsta riječi dodatno usložnjava spominjanje uloge prijedloga u kojoj se osim jednorječnih jedinica mogu naći i višerječne (usp. Vuković *ibid.*). Ono što je svim tim jedinicama zajedničko neovisno o njihovu statusu, postanku i strukturi jest činjenica da imaju relacijsko značenje, da se njima uspostavlja kakav odnos. Iz toga proizlazi njihova nedvojbeno suznačnost koja je relacijske naravi, i koju ovdje u cijelosti prihvaćamo, ali smatramo da značenjski jednako nedvojbeno postoji nezanemariva razlika između različitih skupina prijedloga.

Uzvici se tradicionalno također svrstavaju među suznačnice. Ipak, Z. Jelaska (2010) svojom analizom dokazuje da takvo određenje nema ni neurolingvističko ni psiholingvističko uporište. Samoznačnost uzvika proizlazi i iz njihove strukturne samostalnosti – oni u prototipnoj uporabi ne ulaze u odnose s drugim sintaktičkim jedinicama iako se mogu naći u svim sintaktičkim službama (Gligorić 2017, 2018).⁶

³ Već ovdje treba istaknuti da se analiza i zaključci u najmanjoj mjeri tiču prijedloga: njihova je obrada u inojezičnim udžbenicima od samih početaka drukčija i sustavnija, što proizlazi iz naravi hrvatskoga jezika, tj. njegove gramatike, fleksije.

⁴ Ovdje se može upozoriti i na problem definiranja riječi kao jezične jedinice. Ne ulazeći u taj problem koji bi nadišao okvire rada, upozorit ćemo samo na razlikovanje gramatičke, fonetske, pravopisne riječi (usp. Marković 2012).

⁵ Složenim prijedlozima I. Matas Ivanković smatra prijedloge koji se sastoje od dviju riječi koje su srasle u prijedlog, to mogu biti dva prijedloga (*između, iznad*), prijedlog i prilog (*poviše*) te prijedlog i imenica (*pokraj*) (Matas Ivanković 2016).

⁶ U tome smislu valja podsjetiti i na razliku uzvika (vrste riječi) i usklika (*genus vocis*) (Silić i Pranjković 2007), te na prototipnu (supra)sintaktičku službu uzvika koju mogu imati i druge riječi i složeni izrazi (usklik ili eksklamator) (Gligorić 2017; Gligorić 2018).

Uzvicima se izriče subjektivna modalnost, odnos govornika prema sadržaju iskaza ili prema izvanjezičnome kontekstu; u pravilu su emocionalne naravi (Silić i Pranjković 2007). Gramatičaraski se dijele na uzvike u užemu smislu (*ah, oh, o, jao, joj, fuji*), zapovjedne uzvike (koji služe za uspostavljanje komunikacijskoga čina; *hej, ej, oj, halo, pst; iš, điša, šic, gic-gic*) te na onomatopeje (*bum, tras, pljas, kva-kva, bla-bla*). Imajući na umu puninu značenja uzvika, njihovo moguće pojavljivanje u svim sintaktičkim službama te takvu kondenziranost značenja koja označuje cijele govorne situacije, suznačnost uzvika može se promatrati iz perspektive njihove uvjetovanosti kontekstom, tj. konkretnom komunikacijskom situacijom.

Veznici povezuju riječi, sintagme, surečenice i rečenice. Stoga se razlikuju konjunktori (veznici nezavisnosloženih rečenica), subjunktori (veznici zavisnosloženih rečenica) i konektori (veznici na suprasintaktičkoj razini) (Silić i Pranjković 2007, Pranjković 2004). Kada su veznici u pitanju, načelno ne postoji prijevor o njihovoj suznačnosti: njima se uspostavlja odnos sastavnosti, rastavnosti, suprotnosti; jedna se sintaktička jedinica subordinira. Stoga ih se ne smatra jedinicama samostalnoga značenja. Ipak, analizira li se hrvatski veznički inventar, jasno je da se u istoj kategoriji nalaze riječi *i, koji* i *s obzirom na to da*. Tri navedena veznika odražavaju raznolikost te klase: jezične se jedinice razlikuju (sintaktički) strukturno, imaju različite gramatičke kategorije (ili ih nemaju) te dolaze u različitoj porabi u rečenici. Usto kao i za uzvike vrijedi da veznici mogu dolaziti u različitim rečeničnim službama (npr. *Idu mi na živce njegovi ako., I je odjekivao dvoranom.*) iako je njihova takva poraba najčešće metajezična (*Pa je veznik.*).⁷

Stav govornika prema sadržaju cijelog iskaza izriče se česticama (Silić i Pranjković 2007). One mogu biti nesamostalne (upitne, pojačajne, usporedne, poticajne, jesno-niječne, prezentativi) i samostalne (samostalna uporaba upitnih, jesno-niječnih, poticajnih i prezentativa, uključujući i modifikatore tipa *možda, stvarno, uistinu, srećom*). Dakle u istoj su kategoriji *li, ne, da, hajde, eto, stvarno i srećom*. I ovdje valja upozoriti na etimološku raznolikost, posljedično i značenjsku, te moguću sintaktičku (*eto se u starijim gramatikama nerijetko određivalo kao prijedlog zbog čestoga pojavljivanja s genitivom kao u Eto njega!*).⁸ Njihova je suznačnost posljedica toga što prototipno ne zauzimaju samostalno rečenične službe, barem ne one u nas prepoznavane, te prototipno na svojevrsan način modificiraju značenje riječi uz koju dolaze ili cijeloga iskaza.

Među suznačnice – a onda možda i među *male* riječi – ubrajaju se i zamjenice.⁹ One su prototipno suznačne riječi, što proizlazi iz njihove naravi – one zamjenjuju,

⁷ Više o određenju veznika v. Gligorić (2017) i Gligorić (2018). Za potrebe rada dovoljno je upozoriti na raznolikost.

⁸ Čestice su se nerijetko uvrštavale i u priloge, ponajviše zato što se uglavnom nisu izdvajale kao posebna vrsta riječi, a prepoznavala se određena modalnost pri njihovoj porabi u konkretnome kontekstu (više v. Gligorić 2018).

⁹ Već je istaknuto da je u radu naglasak na uzvicima, veznicima i česticama kao prototipnim *malim* riječima. Stoga se izneseni zaključci u bitno manjoj mjeri odnose na druge vrste malih riječi. (Usp. bilješku 3.)

one znače što drugo, ono umjesto čega stoje ili na što upućuju. Stoga potencijalno mogu značiti sve. To ponajprije vrijedi za npr. lične zamjenice koje se tiču govornika i sugovornika (još više za povratnu zamjenicu *sebe*) – one zaista mogu označivati bilo što ili bilo koga (uvažavajući razliku između jednine govornika i sugovornika, množine govornika i moguće množine sugovornika) – dok već zamjenice koje se odnose na negovornu osobu prenose informaciju i o npr. spolu, neodređena zamjenica *tko* i *što* razlikuje kategoriju živosti i sl.

Suznačni su i neki glagoli, i to nezanemariv broj glagola. Pomoćni (*Jeo bih.*), modalni (*Moram napisati tekst.*), fazni (*Počeo je pisati.*), kopulativni ili sponski (*On je profesor.*), semikopulativni ili polusponski (*Proglasio se carem.*), perifrazni (*doći do zaključka*) da bi mogli biti rečenični članovi koji su nositelji predikativnosti u rečenici – dakle da bi bili predikati – moraju imati dopunu (usp. Silić i Pranjković 2007; Belaj i Tanacković Faletar 2017; Nazalević Čučević 2020).¹⁰

O *malim* riječima dijelom prema prethodno opisanome možemo zaključiti (i) da se te riječi pojavljuju u istim drugim kategorijama (čestice su negdje prilozi, veznici su katkada intenzifikatorske čestice – *Došao je, i to svima usprkos.*, prilozi su katkada gradacijske čestice – *Ona je nevjerojatno lijepa.*, neke su čestice u nekim opisima prijedlozi – *Eto nas.* i sl.); (ii) inventar *malih* riječi čine izrazno, tvorbeno, značenjski i uporabno raznorodne jedinice; (iii) nerijetko pri kategorizaciji vrsta riječi dolazi do izjednačivanja sintaktičke i morfološke razine; (iv) *male* su riječi jezične jedinice bez značenja (č); (v) *male* su riječi asintaktične jezične jedinice – prototipno ne zauzimaju samostalne rečenične službe; (vi) homonimične su s riječima u drugim vrstama; (vii) najčešće je vrsta *malih* riječi oformljena primjenom jednoga obilježja (osjećaj govornika, stav govornika, poveziivačka funkcija i sl.).¹¹

2. Pristupi hrvatskim *malim* riječima u inojezičnome kontekstu

U inojezičnome kontekstu posebnu ćemo pozornost usmjeriti na veznike, čestice i uzvike kao prototipno *male* riječi, uvažavajući pritom razlike među njima i unutar tih kategorija s obzirom na značenje, sintaktičku samostalnost, promjenjivost i inačnost izraza. Za potrebe rada analizirani su pristupi navedenim *malim* riječima u sljedećim udžbenicima za učenje i poučavanje hrvatskoga kao inoga jezika, uključujući i radne bilježnice i druge didaktičke materijale koji su objavljeni uz udžbenike (npr. pravopis), a u obzir su uzeti i opisi razina poznavanja hrvatskoga jezika za inojezične govornike:

Barac-Kostrenčić, Višnja, Miljenko Kovačiček, Sonja Lovasić i Dobrila Vignjević. 1982.

Učimo hrvatski: 1. stupanj. Zagreb: Centar za učenje stranih jezika.

Barešić, Jasna. 2001. *Dobro došli 1–2.* Zagreb: Škola za strane jezike Varšavska 14.

¹⁰ O suznačnosti usp. i Pranjković (2005), Silić (2005).

¹¹ Većina je obilježja usporediva s klasifikacijom uzvika i veznika u hrvatskome jeziku. O tome više v. Gligorić (2018).

- Čilaš Mikulić, Marica, Milvia Gulešić Machata, Dinka Pasini i Sanda Lucija Udier. 2008. *Hrvatski za početnike 1*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Čilaš Mikulić, Marica, Milvia Gulešić Machata i Sanda Lucija Udier. 2008. *Razgovarajte s nama! A2–B1*. Zagreb: FF press.
- Čilaš Mikulić, Marica, Milvia Gulešić Machata i Sanda Lucija Udier. 2012. *Razgovarajte s nama! B1–B2*. Zagreb: FF press.
- Čilaš Mikulić, Marica, Milvia Gulešić Machata, Sanda Lucija Udier. 2015. *Razgovarajte s nama! B2*. Zagreb: FF press.
- Drilo, Stjepan. 1973. *Kroatisch-Serbisch: Lehrbuch mit Grammatik für Anfänger*. Zagreb: Mladost.
- Grubišić, Vinko i Ljubo Krasić. 1997. *Hrvatski jezik 1*. Zagreb: Naprijed.
- Gulešić Machata, Milvia, Sanda Lucija Udier i Marica Čilaš Mikulić. 2022. *Razgovarajte s nama! A1–A2*. Zagreb: FF press.
- Hamm, Josip. 1967. *Kratka gramatika hrvatskosrpskog književnog jezika za strance*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jelaska, Zrinka. 2015. *Basic Croatian Grammar: Sounds, Forms, Word Classes*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Kordić, Snježana. 1997. *Kroatisch-Serbisch: Ein Lehrbuch für Fortgeschrittene mit Grammatik*. Hamburg: Helmut Buske Verlag.
- Kosovac, Vesna i Vida Lukić. 2004. *Učimo hrvatski 1*. Zagreb: Školska knjiga, Centar za strane jezike
- Udier, Sanda Lucija. 2014. *Razgovarajte s nama! B2–C1*. Zagreb: FF press – Croaticum.

Izabrani su udžbenici od 1967. do sadašnjosti. Metodologija izrade udžbenika i hrvatska glotodidaktika u tome se vremenu izrazito razvijala, posebice u 21. stoljeću. Stoga su metodički pristupi u udžbenicima razumljivo različiti. Taj aspekt udžbeničkoga pristupa nije bio u žarištu interesa, nego se pozornost usmjerila na obradbu *malih* riječi, ponajprije uzvika, čestica i veznika. S obzirom na razvoj područja u 21. stoljeću očekivano bi bilo da je došlo i do promjena u pristupu i promatranim vrstama riječima. Međutim nakon analize sadržaja koji su povezani s promatranim *malim* vrstama riječima u navedenim udžbenicima, načelno (!) je moguće ustvrditi sljedeće:

- Male* riječi eksplicitno se ne spominju u tekstovima i zadacima
- Male* riječi navode se (samo) u priloženim rječnicima
- Izostaje gramatički opis riječi koje su određene kao gramatičke, *male* riječi (osim prijedloga)
- Male* riječi poučavaju se kao *velike* (s obzirom na odnos suznačnost – samoznačnost).

Male riječi, naravno, uporabljene su u udžbeničkim tekstovima od početnih razina nadalje. To je sasvim razumljivo jer su one iznimno česte u svakodnevnoj komu-

nikaciji, što znači da se inojezični govornici pri prvome kontaktu s jezikom susreću s *malim* riječima – nemoguće ih je izbjeći, tj. pristup koji bi ih izbjegavao bitno bi se odmaknuo od komunikacijskoga. Visoka frekvencija u govornoj komunikaciji upućuje na važnost poznavanja uporabe tih riječi te na njihovo mjesto u razvoju i razini komunikacijske kompetencije, posebice njezine pragmatičke sastavnice, kako je to i istaknuto u opisnim okvirima pojedinih razina poznavanja hrvatskoga jezika prema ZEROJ-u (usp. opisne okvire referentnih razina A2, B1 i B2). Osim toga, tê riječi nisu česte samo u govornoj komunikaciji. Prikazi 1. i 2. pokazuju dijelove frekvencijskih popisa dvaju hrvatskih mrežnih korpusa. Iz obaju je prikaza razvidno da su *male* riječi suznačnice u širem smislu, bitno češće i u pisanim tekstovima, uključujući pisane tekstove koji su najbliži govornoj komunikaciji u *hrWaC*-u (blogove, komentare, zapise iz brbljaonica i dr.); samoznačnice, *velike* riječi pojavljuju se bitno rjeđe od suznačnih riječi. Ipak, sustavna eksplicitna obrada uzvika, čestica ili veznika – onda uvježbavanje i utvrđivanje znanja o njima – načelno izostaje. Moguće je pronaći zadatke koji se tiču porabe navedenih vrsta riječi, ali njihova zastupljenost u udžbenicima nije proporcionalna njihovoj prisutnosti u govornoj i pisanoj komunikaciji. U radnim bilježnicama, posebice onima novijega datuma, primjetan je porast sadržaja koji se tiču spomenutih višeznačnica shematična značenja za čije je ovladavanje nužna češća uporaba upravo zbog naravi njihova značenja i njegove shematičnosti.

biti 1	8270111	kao	466712	visoko	251199	tako	173027
i	6223865	do	461576	osoba	250546	odredba	168189
u	5362501	zakon	442339	odluka	246464	način	167997
	3070880	drugi	430420	prvi	242369	prije	167757
na	2809241	kako	420478	postupak	239759	zaštita	166597
sebe	2784108	svoj	419496	predsjednik	238771	njihov	165754
za	2584521	dan1	414995	mi	236247	da	165723
koji	2334710	imati	394083	narodan	232106		
da1	1862240	oni	342197	državan	231398		
s	1345934	broj	331607	njegov	231385		
taj	1319169	velik	328945	zbog	224142		
od	1297714	republika	324150	jer	217127		
o	1273935	Zagreb	322738	još	214233		
a	944121	jedan	309925	uz	213778		
članak	899034	stavka	306493	dva	202372		
htjeti	893916	prema	296874	vrijeme	192018		
iz	832125	ako	296816	odnosno	191940		
ovaj	748595	morati	291315	već	187769		
ne	734698	nakon	289130	no	187725		
ili	701992	po	288302	onaj	187055		
godina	655491	ali	288054	novina	184597		
što	614014	sud	287221	kada	182521		
moći	597621	rad	284713	reći	181969		
sav	571339	nov	272588	mjesto	180872		
hrvatski	554214	trebati	257908	područje	179187		
on	538041	posao	257665	ustavan	177832		
Hrvatska	511637	samo	251648	riječ	174532		
te	510250	dio	251414	zahtjev	173353		

Prikaz 1. Dijelovi frekvencijskoga popisa iz Hrvatskoga nacionalnoga korpusa

gvističkoga pristupa koji promatra jezik kao simbolički kontinuum, tj. kontinuum simboličkih struktura, a svaki iskaz vidi kao odraz enciklopedijskoga znanja (usp. Langacker 1987). Pritom jezik sudjeluje u oblikovanju koncepata i upravo tomu služi. Tako su neraskidivo povezani svi elementi iskaza koji se očituju u konkretnoj uporabi (u govoru to uključuje i suprasegmentna obilježja), što još jednom potvrđuje da sve jezične jedinice imaju značenje (i ne samo jezične). Kognitivnolingvistički pristupi pokušat će moguće razlike među jezičnim jedinicama s obzirom na značenje umanjiti ili dokinuti, dok će drugi pristupi više ili manje zadržati početno razlikovanje onoga što se određuje kao npr. leksičko značenje i kao gramatičko značenje. Udžbenici hrvatskoga jezika zapravo su na tragu takva pristupa iako nikako ne možemo u udžbeničkome kontekstu zanemariti ulogu poučavatelja.

Ako je (barem teorijski i prema uočenim pristupima u udžbenicima) moguće dovesti u pitanje suznačnost općenito – jer pristup je suznačnicama i samoznačnicama jednak – jasno je da su sve jezične jedinice polisemne te da im kontekst delimitira značenje u konkretnoj jezičnoj uporabi. Takva je perspektiva u cijelosti sukladna spomenutim kognitivnolingvističkim polazištima i razumijevanjima. Pojednostavljeno govoreći, kao što je koncept KUĆA dovoljno složen da omogućuje kategoriziranje višestambenoga nebodera u urbanoj sredini kao doma, ali i katnice u ruralnome krajoliku ili zemunice u šumi, tako i npr. prijedlog *preko* omogućuje kodiranje različitih značenja (usp. *preko zida, preko ceste, preko pruge, gaziti preko mrtvih*), prijedlog *u* pretpostavlja postojanje kakva spremnika kojime predmet može biti omeđen sa svih strana i sl. Za uzvik je već spomenuto da je toliko zasićen značenjem da može zamjenjivati cijele diskurse; katkada i potpuno različite. Veznici označuju sastavnost, suprotnost i sl., čestice isticanje, negiranje i sl., što je primijećeno i u našoj gramatikografiji (npr. i u R. Katičića), ali iz teorijski bitno drukčije perspektive.

Iako je kognitivnolingvistička perspektiva u cijelosti prihvatljiva i pokušava ju se i ovdje nasljedovati, valja utvrditi da postoji bitna razlika u semantičkoj strukturi koncepata tipa KUĆA i koncepata tipa PREKO. Koncepti koje gramatički određujemo kao prijedloge, veznike, čestice – kao i druge suznačnice – barem dijelom i uzvike pri ovladavanju zahtijevaju izlaganje inojezičnoga govornika njihovim različitim uporabama, tj. i strukturno i značenjski različitim konceptima – kognitivnolingvistički govoreći – različitim oprijemljenjima (usp. Langacker 1987). To je posljedica njihova shematičnijega značenja čije je ovladavanje samim time složenije, posebice s obzirom na materinske jezike inojezičnih govornika hrvatskoga koji se možda ponajviše u uporabi prijedloga mogu razlikovati od hrvatskoga, uporabi veznika i čestica, a uzvika barem na izraznoj razini. Stoga je razložno očekivati više udžbeničkih sadržaja koji se bave upravo tim jezičnim jedinicama koje imaju velik utjecaj na pragmatičku kompetenciju govornika, time i na komunikacijsku kompetenciju u cjelini.

Kako bi se dodatno ilustrirala potreba eksplicitnijega izlaganja inojezičnih govornika uporaba *malih* riječi shematičnoga značenja, razmotrit ćemo uporabe jezičnih jedinica koje se određuju kao čestice, veznici i uzvici. Čestica *još* može se pojaviti u npr. sljedećim kontekstima: (i) *Još je živ.*, (ii) *Bit će toga još.*, (iii) *Došao je još ljetos.*, (iv) *Bio je dobar*

još u mladosti., (v) *Smisli još primjera uporabe.*, (vi) *A: Studenti su izvrsni. B: Još i kako!*, (vii) *Kako je bilo na izletu? B: Još pitaš!*. Navedeni primjeri profiliraju jedan segment značenjske strukture koncepte. Tako se može utvrditi da *još* znači da što traje i dalje, da će se što dogoditi poslije, da se što dogodilo prije dosta vremena, da se što dogodilo prije nego što se očekivalo, da što treba dodati ili dopuniti, da je što neobično ili začudno, tj. da izaziva čuđenje (VRH s. v.). Da bi se ovladalo svim tim uporabama, sigurno je da inojezični govornik mora biti izložen njima dovoljno puta te da ih mora dovoljno puta proizvesti.

Slično je s riječima *i* i *da* koje se različito određuju s obzirom na kontekst u kojemu se pojavljuju. Tako se *i* može pojaviti u sljedećim kontekstima: (i) *Ivan je došao pa sada ide na bazen.*, (ii) *Vani kiši, pa ću uzeti kišobran.*, (iii) *I on je došao.*, (iv) *Došao je, i to svima usprkos.*, (v) *Ivan je došao, a/i Marija nije.* Dakle riječ označuje sastavnost s elementima odnosa uzroka i posljedice ili ne, njome se što ističe, dodaje, povezuje na tekstnoj razini, a može označivati i suprotnost, što je posebno važno u inojezičnome kontekstu s obzirom na to da nemaju svi jezici razliku između veznika *i* i *a* kakvu ima hrvatski jezik.¹² Riječ *da* prototipno se pojavljuje u barem dvama kontekstima: (i) *Da, doći ćemo na nastavi.*, (ii) *Dizao je ruku da bi se istaknuo.* U prethodnim je primjerima riječ o čestici koja izražava slaganje, potvrđivanje, pozitivan odgovor te o vezniku nezavisnosložene rečenice. Osim toga *da* se pojavljuje i u kontekstima tipa *Da se nisi pomaknuo!*, *Da si mi živa i zdrava!* ili *Da je on to napravio!* u kojima se profilira čuđenje, sumnja ili protivljenje, iskazuje se zahtjev ili želja (VRH s. v.).¹³

Uzvik će prototipno dolaziti u kontekstima tipa *Hej, tu sam!*, ali pojavit će se i u kontekstima tipa (i) *Njihove pjesme i hura čuli su se kilometrima.*, (ii) *Ljuljala se i tres na pod.*, (iii) *U mraku sam čuo škljoc iz smjera vrata.*, (iv) *Tu fuj haljinu nikada ne bih obukla.*, (v) *Lonci su lupali pljas, tres, bum.*¹⁴ Dakle uzvik se pojavljuje u svim rečeničnim službama, i to posebice u svakodnevnome govoru i manje formalnim ili neformalnim situacijama. Čim se pojavljuje u tim službama, znači da je njegov značenjski potencijal jednak onomu koje imenice, pridjeva ili glagola.

3. Zaključak

U radu se ukratko pokušalo predstaviti *male* riječi – pričem se u prvome redu misli na čestice, veznike i uzvike – istaknuti pokoji problem u njihovim određenjima te prepoznati pristupe *malim* riječima u hrvatskome inojezičnome kontekstu, ponajprije na temelju udžbenika za hrvatski kao ini jezik, drugih nastavnih materijala te opisa okvira referentnih razina prema ZEROJ-u. Uvidom u metodički pristup *malim* riječima zamjećuje se njihovo izjednačivanje s *velikim* riječima. Takav pristup nije u skladu s tradicionalnim teorijskim određenjima *malih* riječi koje se definiraju kao

¹² Osim spomenutoga valja upozoriti i na porabu poslijeloga *usprkos*, što nerijetko ostaje izvan pozornosti.

¹³ Više o riječi *da* v. Pranjčević (2008).

¹⁴ Usp. Gligorić (2017) i Gligorić (2018).

gramatičke, suznačne, funkcijske i sl., što upućuje na nužnost drukčijega glotodidaktičkoga pristupa njima. Međutim takav pristup približava se kognitivnolingvističkoj perspektivi iz koje sve jezične jedinice, tj. jezik u svojoj cjelini predstavlja kontinuum simboličkih struktura. Ipak, s obzirom na različitu značenjsku strukturu *malih* i *velikih* riječi – odnosno različitu narav njihova simboliziranja značenja, njegove gradbe – uočava se potreba nastavka povećavanja udžbeničkih sadržaja koji se tiču ovladavanja *malim* riječima (a povećanje se sadržaja uočava u novijim izdanjima), što se pokušalo oprimirati pristupima česticama, uzvicima i veznicima te njihovim opisima.

Literatura

- Belaj, Branimir i Goran Tanacković Faletar. 2017. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga druga: sintaksa jednostavne rečenice*. Zagreb: Disput.
- Gligorić, Igor Marko. 2013. „Veznici i njihov gramatički položaj.” *Lahor* 16 (2): 121–142.
- Gligorić, Igor Marko. 2017. „Sintaktičko određenje uzvika.” *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 43 (2): 343–358.
- Gligorić, Igor Marko. 2018. *Uzvik i veznik: vrste riječi i (nad)rečenične službe*. Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera.
- Jelaska, Zrinka. 2010. „Dvojčane podjele vrsta riječi: samoznačnost i promjenljivost.” U *Jezična skladanja – zbornik o šezdesetogodišnjici prof. dr. Ive Pranjkovića* uredili Badurina, Lada i Vine Mihaljević, 101–127. Zagreb: Udruga đaka Franjevačke klasične gimnazije Visoko.
- Jojić, Ljiljana, ur. 2015. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Langacker, Ronald Wayne. 1987. *Foundations of cognitive grammar*. Stanford: Stanford University Press.
- Marković, Ivan. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Matas Ivanković, Ivana. 2016. „Složeni prijedložni spojevi.” *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 42 (2): 543–562.
- Nazalević Čučević, Iva. 2020. „Predikat u hrvatskome jeziku.” U *HINIZ – hrvatski ino-jezični* uredili Jelaska, Zrinka i Igor Marko Gligorić, 195–221. Zagreb – Klagenfurt: Hrvatsko filološko društvo – Alpen-Adria-Universität Klagenfurt.
- Pranjković, Ivo. 2004. „Konjunktori, subjunktori i konektori u hrvatskome standardnom jeziku.” U *Riječki filološki dani 5* uredio Lukežić, Irvin. 457–462. Rijeka: Filozofski fakultet.
- Pranjković, Ivo. 2005. „Suznačne riječi i njihove vrste.” U *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2004*. uredio Bagić, Krešimir. Zagreb: FF press.
- Pranjković, Ivo. 2008. „Vezničko i nevezničko *da* u hrvatskome jeziku.” U *Riječki filološki dani 7* uredile Srdoč-Konestra, Ines i Silvana Vranić, 505–515. Rijeka: Filozofski fakultet.
- Pranjković, Ivo. 2016. *Gramatika u riječima i riječi u gramatici*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Silić, Josip. 2005. „Samoznačne (autosemantične) i suznačne (sinsemantične) vrste riječi u hrvatskome jeziku.” U *Zbornik radova Zagrebačke slavističke škole 2004*. uredio

- Bagić, Krešimir. Zagreb: Filozofski fakultet – Zagrebačka slavistička škola – Hrvatski seminar za strane slaviste.
- Silić, Josip i Ivo Pranjković. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vuković, Petar. 2022. „Složeni prijedlozi u suvremenom hrvatskom jeziku.” U *Riječi o Riječi i riječi: Zbornik u čast Zrinki Jelaska* uredili Marković, Ivan, Iva Nazalević Čučević i Igor Marko Gligorić, 769–788. Zagreb: Disput.

Izvori

- Barac-Kostrenčić, Višnja, Miljenko Kovačiček, Sonja Lovasić i Dobrila Vignjević. 1982. *Učimo hrvatski: 1. stupanj*. Zagreb: Centar za učenje stranih jezika.
- Barešić, Jasna. 2001. *Dobro došli 1–2*. Zagreb: Škola za strane jezike Varšavska 14.
- Čilaš Mikulić, Marica, Milvia Gulešić Machata, Dinka Pasini i Sanda Lucija Udier. 2008. *Hrvatski za početnike 1*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Čilaš Mikulić, Marica, Milvia Gulešić Machata i Sanda Lucija Udier. 2008. *Razgovarajte s nama! A2–B1*. Zagreb: FF press.
- Čilaš Mikulić, Marica, Milvia Gulešić Machata i Sanda Lucija Udier. 2012. *Razgovarajte s nama! B1–B2*. Zagreb: FF press.
- Čilaš Mikulić, Marica, Milvia Gulešić Machata, Sanda Lucija Udier. 2015. *Razgovarajte s nama! B2*. Zagreb: FF press.
- Drilo, Stjepan. 1973. *Kroatisch-Serbisch: Lehrbuch mit Grammatik für Anfänger*. Zagreb: Mladost.
- Grgić, Ana i Milvia Gulešić Machata, ur. 2017. *Hrvatski A2: Opisni okvir referentne razine A2*. Zagreb: FF press.
- Grgić, Ana, Milvia Gulešić Machata i Iva Nazalević Čučević ur. 2013. *Hrvatski B1: Opisni okvir referentne razine B1*. Zagreb: FF press.
- Grubišić, Vinko i Ljubo Krasić. 1997. *Hrvatski jezik 1*. Zagreb: Naprijed.
- Gulešić Machata, Milvia i Ana Grgić, ur. 2017. *Hrvatski B2: Opisni okvir referentne razine B2*. Zagreb: FF press.
- Gulešić Machata, Milvia, Sanda Lucija Udier i Marica Čilaš Mikulić. 2022. *Razgovarajte s nama! A1–A2*. Zagreb: FF press.
- Hamm, Josip. 1967. *Kratka gramatika hrvatskosrpskog književnog jezika za strance*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jelaska, Zrinka. 2015. *Basic Croatian Grammar: Sounds, Forms, Word Classes*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Kordić, Snježana. 1997. *Kroatisch-Serbisch: Ein Lehrbuch für Fortgeschrittene mit Grammatik*. Hamburg: Helmut Buske Verlag.
- Kosovac, Vesna i Vida Lukić. 2004. *Učimo hrvatski 1*. Zagreb: Školska knjiga, Centar za strane jezike
- Udier, Sanda Lucija. 2014. *Razgovarajte s nama! B2–C1*. Zagreb: FF press – Croaticum.

Approach(es) to *small* words in the Croatian language as L2

The paper approaches the problem of *small* words from a linguistic and glottodidactic perspective. In this sense, in the definition of *small* words, their greater or lesser correspondence with the definitions of words that can be attributed the property of synsemanticity is recognized. Nevertheless, the emphasis in this paper is on interjections, conjunctions, and particles as more or less prototypical synsemantic words, less on prepositions, pronouns or, for example, synsemantic verbs that are connected to other categories as well (e.g. case, predicate, or speech act). The categories of *small* words are analyzed in textbooks for teaching the Croatian language as well. Usage, possible different meanings, the (morpho)syntactic-semantic status of *small* words in the context of Croatian as L2 are analysed. Special attention is focused on the role and significance of *small* words in the pragmatic (generally speaking, and communication) competence of non-native speakers. This refers to the modifier and expressive role of the analysed small words in the understanding of the message. The analysis of the representation and the way of processing *small* words in textbooks/manuals for learning Croatian for non-native speakers shows the necessity of increasing the contents related to *small* words.

Keywords: *small words; Croatian language; morphology; syntax; glottodidactics*